

Izabela BIENKOWSKA

Akademia Techniczno-Humanistyczna, Bielsko-Biała

Wydział Humanistyczno-Społeczny

Katedra Pedagogiki

e-mail: izabela.bienkowska@wp.pl

Małgorzata KITLIŃSKA-KRÓL

Uniwersytet Śląski

Wydział Pedagogiki i Psychologii

Instytut Pedagogiki

Zakład Teorii Wychowania

e-mail: malgorzata.kitlinska-krol@us.edu.pl

WARTOŚCI W WYCHOWANIU WSPÓŁCZESNEGO CZŁOWIEKA

Streszczenie. Problematyka wartości to aktualny temat rozważań nie tylko badaczy różnych dyscyplin naukowych, ale także zwykłych ludzi, którzy stawiają sobie pytania o sens i cel swojego życia. Prezentowany artykuł jest próbą odpowiedzi na pytanie o wartości współczesnego człowieka, ich hierarchię, determinanty i źródła oraz rolę rodziny w ich kształtowaniu, w perspektywie ciągłych przeobrażeń społecznych.

Słowa kluczowe: wartości, wychowanie, współczesna rodzina

THE VALUES IN THE EDUCATION OF MODERN MAN

Summary. Issues of value is present – day topic of consider. Not only scientist of different science discipline, but also typical people, which pose to them question about meaning and destination of their life. Presented article is an attempt of answer on question about worth of modern human, their hierarchy, determinants and sources as well as function of family in their shaping, in steady perspective of social change.

Keywords: values, education, contemporary family

1. Wprowadzenie

Zapoczątkowane w XX wieku przeobrażenia społeczne ulegają ciągłej akceleracji. Z jednej strony rewolucja technologiczna, szerszy dostęp do dóbr różnego typu, wydłużenie życia, możliwość szybkiego przemieszczania się, przynoszą pozytywne zmiany w społeczno-ekonomicznym dobrobycie obywateli, wzroście gospodarczym, politycznej demokratyzacji życia publicznego itd. Jednak z drugiej niosą ze sobą potencjał traumatogenny, o którym możemy przeczytać już w raportach UNESCO i Klubu Rzymskiego, pochodzących z początku lat 70. ubiegłego wieku. Niekontrolowana urbanizacja, brak pewności kulturowej, dewaluacja i relatywizacja wartości, pogłębiająca się przepaść między krajami biednymi i bogatymi, globalna współzależność itd.¹ nie sprzyjają budowaniu poczucia bezpieczeństwa, stabilizacji i zaspokajaniu fundamentalnych potrzeb poszczególnych członków rodziny, które znacznie różnią się od tych, jakie były znaczące jeszcze 20 lat temu (wychowanie bezstresowe, rozpasany konsumpcjonizm, „internetowo-społecznościowy ekshibicjonizm”, postawa roszczeniowa, itd.²). Zmienia się zatem obraz rodziny, a tym samym cały proces socjalizacji i wychowania. Rodzi się więc pytanie nie tylko o hierarchie wartości, jakie przejawiają współcześni młodzi ludzie, preferują rodzice w wychowaniu swoich dzieci, ale także o to, jak obecne przemiany wpływają na deklarowany system wartości i postrzeganie tego, co istotne i wartościowe w życiu jednostki.

2. Pojęcie wartości i ich hierarchii

Pojęcie wartości nie jest pojęciem jednoznacznym i jednakowym dla wszystkich³, choć stanowi podstawową kategorię aksjologiczną⁴. Poprzez wieloznaczność, którą, jak stwierdził K. Denek: „cechuje mglistość, płynność i podatność na rozmaite interpretacje”⁵, stanowiąc „miernik (kryterium) oceny interesujących nas osób, rzeczy, zjawisk, norm”⁶, wyraża jednocześnie „to, co być powinno i czego pragniemy”⁷, wpisuje „w rzeczywistość pewien sens ostateczny”⁸ i ukazuje „to, co naprawdę istotne i do czego warto dążyć”⁹. Wartości, będąc

¹ Por. Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens W.W. III: Granice wzrostu. Warszawa 1973.

² Polecamy uwagę: Drzewiecki R.: Dzieci pierdoły. Hodujemy zombie, które nie wiedzą kim są i dokąd zmierzają, [w:] <http://forsal.pl/artykuly/892182,dzieci-pierdoly>, 23.03.2016.

³ Początkowo termin funkcjonował w działalności gospodarczej, potem w filozofii określenia użył I. Kant, a spopularyzował F. Nietzsche w XIX w.

⁴ Kuzior A.: Aksjologia zrównoważonego rozwoju. Belianum, Bańska Bystrzyca 2014, s. 20-29.

⁵ Denek K.: Wartości i cele edukacji szkolnej. Edytor. Warszawa-Poznań 1995, s. 15.

⁶ Łobocki M.: Teoria wychowania w zarysie. Impuls, Kraków 2006, s. 96.

⁷ Nowak M.: Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej. KUL, Lublin 2000, s. 393.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

fundamentem w procesie wychowania i edukacji, są jednocześnie nieodzownym elementem przemyślanego rodzicielstwa, procesu oddziaływań mających na celu internalizację norm i wartości, istotnych nie tylko dla jednostki (normy heteronomiczne z czasem stają się normami autonomicznymi), ale także dla społeczeństwa. Jednak każdy z nas jedne wartości przedkłada nad drugie. Trudno więc wypracować konsensus w przypisywaniu kolejności wartościom, które prezentują poszczególne grupy społeczne. Niemniej z punktu widzenia wartości przekazywanych młodemu pokoleniu przez rodziców, wychowawców i pedagogów ustalenie wartości priorytetowych, obowiązujących większość ludzi, jest ważne i pożądane społecznie. Społeczny wymiar zachowań normatywnych wskazuje bowiem na właściwe zachowania, wyznacza granice, ustala obowiązujące relacje, układy odniesienia, kształtując społeczną tożsamość czy przynależność narodową.

Klasyfikację wartości można ujmować z różnych punktów widzenia (wartości przedmiotowe i podmiotowe, obiektywne i subiektywne, wartości osobiste, grupowe, społeczne, formalne i nieformalne, wartości przyjęte a priori, wynikające z faktu samego ich poznania i narzucone itp.). W kontekście aksjologicznym Katarzyna Olbrycht mówi o trzech triadach wartości, które stanowią centrum tożsamości europejskiej¹⁰. W starożytnej Grecji za najważniejsze uznawano prawdę, dobro i piękno, w chrześcijańskiej części Europy wiarę, nadzieję, miłość i wypisane na sztandarach Rewolucji Francuskiej: wolność, równość, braterstwo. Ks. Leon Dyczewski proponuje dodać do tych trzech jeszcze kolejne, adekwatne do dzisiejszych czasów: godność osoby ludzkiej, solidarność i pluralizm¹¹. A. Kuzior rozpatruje wartości w perspektywie koncepcji zrównoważonego rozwoju, wskazując m.in. na ważną rolę edukacji potrzebnej do osiągnięcia samoświadomości podmiotu. „Samoświadomość podmiotu pozwala na refleksyjne podejście do otaczającej rzeczywistości i określenie w niej swojego miejsca, co w konsekwencji pozwala na dostrzeżenie niesprawiedliwości i dążenie do pełnej samorealizacji, która jest możliwa wyłącznie w świecie respektującym podstawowe prawa i wolności człowieka”¹². Wielu filozofów, socjologów, psychologów czy pedagogów zajmowało i zajmuje się kwestią wartości, m.in. S. Nowak, A. Tyszka, L. Dyczewski, A. Węgrzecki czy wspomniana A. Kuzior i K. Olbrycht. Jednak z uwagi na fakt, że opracowanie dotyczy ujęcia pedagogicznego¹³, do dalszych rozważań przyjęliśmy klasyfikację zaproponowaną przez Ryszarda Jedlińskiego, który podzielił je na¹⁴: transcendentalne (np. Bóg, wiara); uniwersalne (dobro, prawda);

¹⁰ Olbrycht K.: Wychowanie do wartości, [w:] <http://www.fidesratio.org.pl/files/plikipdf/olbrycht1.pdf>, 16.04.2016.

¹¹ Por. Dyczewski L.: Miejsce i funkcje wartości w kulturze, [w:] Dyczewski L. (red.): *Kultura w kręgu wartości*. KUL, Lublin 2001, [za:] Olbrycht K.: op.cit.

¹² Kuzior A.: op.cit., s. 87.

¹³ Kwestia wartości i wartościowania jest ważna w nauce pedagogicznej (pedagogika wartości), „ponieważ aksjologia rozumiana jest jako podstawa formułowania teleologii wychowania”. Por. Nowak M.: *Podstawy pedagogiki otwartej*. Lublin 2000, s. 421-422, [za:] Horowski J.: *Pedagogika tomistyczna a pedagogika wartości*, apcz.pl/czasopisma/index.php/PCh/article/download/pdf/21.11.2015.

¹⁴ Pod. za: Łobocki M.: *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków 2006, s. 101-102.

estetyczne (piękno); poznawcze (np. mądrość, refleksyjność); moralne (np. miłość, honor, bohaterstwo, sprawiedliwość itd.); społeczne (np. demokracja, patriotyzm, rodzina); witalne (siła, zdrowie, życie); pragmatyczne (praca, spryt, talent, zaradność); prestiżowe (np. kariera, majątek, sława); hedonistyczne (radość, seks, zabawa).

3. Wartości w wychowaniu

Trudno mówić o procesie wychowania, nie wspominając o wartościach, które w każdym momencie świadomie lub nie są do tego procesu włączane. M. Nowak proponuje, żeby w celu przekazywania wartości posłużyć się pewnymi strategiami, do których dopisałyśmy nasze propozycje.

Tabela 1

Strategie wychowania ku wartościom

Rodzaje strategii	Układ odniesienia
dysonansu	Przykre doznanie emocjonalne, powodujące brak spójności „pomiędzy tym, co jednostka dotychczas sądziła i przeżywała, a jej obecną sytuacją, sferą pragnień czy marzeń”.
motywowania i pobudzania (strategia stymulacyjna)	Ukonkretnianie wartości, na które wychowanek jest wrażliwy; należy więc pomagać wychowankowi w przekładaniu wartości, które wychowanek stosuje na konkretne kierunki postępowania.
świadectwa	Pobudzenie i wyzwalanie w wychowanku mechanizmu identyfikacji widzianego jako nieświadome przejęcie pewnych cech drugiej osoby (wychowawcy).
demaskowania	Demaskowanie antywartości na przykładach.
przywracania	Przywracanie sensu porzuconym wartościom.
odwoływania	Odwoływanie się do tradycji i kultury (może być spójna ze strategią dawania świadectwa).
poszukiwania	Nowe wartości ponowoczesnego świata wyznaczają czasem odmienne od dotychczasowych standardy zachowań, motywacji, celów, strategii wychowawczych ¹⁵ . Wspólne poszukiwania wartości mogą temu znacząco przeciwdziałać.
decydowania	Każdy powinien decydować w pewnym momencie swojego rozwoju sam za siebie. Również w zakresie poszukiwania wartości powinniśmy dać dzieciom pewną swobodę ¹⁶ (aczkolwiek naszym zdaniem swobodę kontrolowaną, na zasadzie: czym starsze dziecko, tym większa swoboda).
uniwersalności	Są wartości, które powinny obowiązywać zawsze i niezmiennie (np. dobro, wolność, sprawiedliwość). Powinny być wdrażane w procesie wychowania jak najszybciej, żeby dziecko uznawało je za własne (wartości przyjmowane a priori).

Źródło: Opracowanie własne. Trzy pierwsze strategie na podstawie: Wosik-Kawala D., Zubrzycka-Maciąg T.: Znaczenie wartości w wychowaniu, [w:] Kirenko J., Wosik-Kawala D., Zubrzycka-Maciąg T. (red.): Wychowanie wobec wyzwań współczesności. Lublin 2011, s. 39 (za: Nowak M.: Teorie i koncepcje wychowania. Warszawa 2008, s. 378-380).

¹⁵ Por. Bieńkowska I., Kitlińska-Król M.: Dziecko we współczesnej rodzinie (artykuł w druku).

¹⁶ Strategia jest bliska stanowisku, które pojawiło się w dzisiejszej kulturze odrzucające „bezwzględność jakichkolwiek wartości”. Propagatorzy tej idei podkreślają, że „wychowanie do wartości oznacza ograniczanie wolności człowieka, swobody wyboru, włączanie w działania wychowawcze indoktrynacji a nawet zagrożenie lub mniej kamuflowaną przemocą”. Olbrycht K.: op.cit. Podobne stanowisko prezentuje pedagogika tomistyczna, sugerując, że oparcie wychowania na wartościach oznaczałoby wprowadzenie wychowanka w świat subiektywnych idei”. Horowski J.: op.cit., s. 8.

Magdalena Wędzińska¹⁷ zaproponowała, żeby filozoficzną teorię wartości Maxa Schelera wykorzystać w pedagogice. M. Scheler wielokrotnie podkreślał rolę emocji i intencjonalnych przeżyć w poznawaniu wartości. Uważał, że tylko w bezpośrednim przeżyciu emocjonalnym, pełnym i prawdziwym, człowiek odkrywa siebie, doświadczając wartości niższego rzędu, żeby móc osiągnąć pełnię egzystencji opartą na wartościach wyższych. Istotną wartością jest dobro, które tylko dzięki wewnętrznej motywacji do samorozwoju i samoakceptacji stanowi najwyższą esencję człowieczeństwa. Myśl M. Schelera wywarła wpływ w szczególności na pedagogikę personalistyczną¹⁸ i została podjęta przez Romana Ingardena, Karola Wojtyłę czy Ks. Józefa Tischnera oraz innych, także już wspomnianych pedagogów. Bliska jest także autorkom niniejszego opracowania.

4. Wartości a młody człowiek – dane metryczne

W pierwszej połowie 2016 roku przeprowadziliśmy badania wśród studentów pedagogiki kilku uczelni wyższych. Respondenci realizowali naukę na poziomie studiów licencjackich. Badania zrealizowane zostały przy zastosowaniu metody sondażu diagnostycznego przy zastosowaniu kwestionariusza ankiety¹⁹.

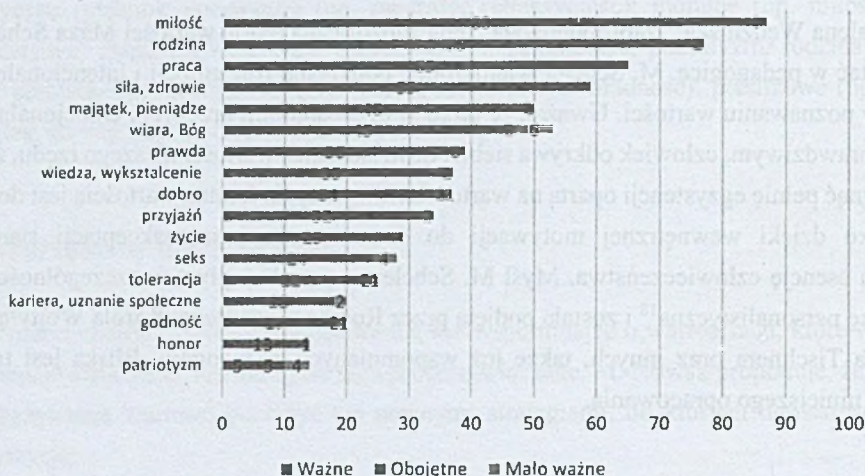
Dane socjodemograficzne ujawniły, iż wśród 183 respondentów było 178 kobiet (97%) i 5 mężczyzn (3%). Przeważająca liczba badanych (82%) pochodziła z terenów miejskich. Główną grupę wiekową (68%) tworzyły osoby bardzo młode, do 25 roku życia; osoby w wieku 26-35 lat reprezentowało 25% badanych, najmniejszą liczebnościowo grupą były osoby z przedziału wieku 36-45 lat – 7%.

Respondenci poproszeni zostali o wskazanie takich wartości, które w ich opinii są aktualne we współczesnej rzeczywistości społecznej.

¹⁷ Por. Wędzińska M.: Człowiek na drodze do wartości. Myśl etyczna Maxa Schelera – implikacje pedagogiczne, <http://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/943/>, 24.03.2016.

¹⁸ Koncepcja wartości oparta na fenomenologii.

¹⁹ Opisywane badania zrealizowaliśmy w kilku szkołach wyższych na terenie województwa śląskiego, w III-IV 2016 r. Grupa badawcza została dobrana losowo, a 191 respondentów było studentami pedagogiki, którzy wyrazili zgodę na badania dotyczące postrzegania przez młodych ludzi wartości w świecie współczesnym. Kwestionariusz ankiety zawierał 28 pytań. Po weryfikacji do dalszych badań przeznaczono 183 ankiety. W niniejszym opracowaniu zostały przywołane wyniki dotyczące jedynie fragmentu przeprowadzonych badań, które będziemy kontynuować w nowym roku akademickim, poszerzając grupę badawczą. W pełni zdajemy sobie sprawę z braku reprezentatywności prezentowanych ustaleń badawczych. W związku z tym, nie wnioskujemy o całą populację, a jedynie podejmujemy próbę zestawienia uzyskanych wyników badawczych z eksploracjami zrealizowanymi przez profesjonalistów, instytucje, m.in.: opracowanie CBOS, Raport *Młodzi 2011, Młodzi Reformują Polskę* czy badaniami naukowców, gdzie diagnozowane populacje są liczniejsze. Artykuł i prezentowane w nim dane badawcze są jedynie głosem w dyskusji służącym ukazaniu tendencji w rozwoju współczesnego świata i ich wpływu na postrzeganie wartości.

Rys. 1. Najaktualniejsze we współczesnym świecie wartości – w opiniach badanych

Fig. 1. The most current value in the modern world – in the opinions of respondents

Źródło: Badania własne. Suma wszystkich wskazań respondentów była równa 688, co stanowiło 100%, stąd niskie, powtarzające się wartości % przy pojedynczych wyróżnieniach wartości.

Z danych wynika, iż na czele powstałej hierarchii wartości badani wskazali miłość (83 wskazania – 12%), rodzinę (75 wskazań – 11%), pracę (65 wskazań – 9%), siłę i zdrowie (59 wskazań – 9%), majątek, pieniądze (48 wskazań – 7%), wiarę, Boga (45 wskazań – 7%). W dalszej kolejności wyróżnili: prawdę (36 – 5%), wiedzę i wykształcenie (35 – 5%), dobro (34 – 5%), przyjaźń (32 – 5%), tolerancję (22 – 3%).

Zadeklarowany przez badanych studentów układ wartości jest w dużej mierze tożsamy z hierarchią, na którą wskazują ustalenia badawcze dokonane przez CBOS. Tu jako najważniejsze wskazywane było szczęście rodzinne, które wymieniło aż 82% ankietowanych. W drugiej kolejności, jak wynika z ustaleń, respondenci cenili sobie zdrowie, uczciwość oraz pracę zawodową. W dalszej kolejności wyróżniali spokój, szacunek innych ludzi, dalej wiarę religijną, przyjaźń, a także wykształcenie. Stosunkowo odległe pozycje w hierarchii wartości szczególnie cenionych w życiu zajmują: dobrobyt i bogactwo, pomyślność ojczyzny, sukces i sława oraz możliwość udziału w demokratycznym życiu społeczno-politycznym²⁰.

Wartości, które wskazywali ankietowani przez CBOS, różniły się w swym zestawie od listy wartości, którą otrzymali badani przez nas studenci. Porównanie więc nie może być pełne, ani też wiążące, a jedynie wskazujące na pewne elementy podobne czy różne. To, co wydaje się podobne, to wartość/wartości nadrzędne. Miłość i rodzina – najliczniej wyróżnione przez badanych studentów wartości – odpowiadać mogą szczęściu rodzinnemu, podanemu na szczycie hierarchii wartości zbudowanej z danych zgromadzonych przez CBOS. Współczesny

²⁰ Boguszewski R. (red.): Wartości i normy. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2013, s. 5, 4.10.2015, <http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL>, 4.10.2015.

Polak ceni rodzinę, dostrzega jej wartość w bliskości, emocjonalności, intymności więzi w niej występujących. Szeroko o przemianach zachodzących we współczesnej rodzinie pisze m.in. Zbigniew Tyszka. Wskazuje wśród wieloczynnikowej etiologii ewolucji rodziny na „świadomości członków rodziny” związaną z życiem rodzinnym, gdzie podkreśla wzrastającą wagę miłości – niepowtarzalnego, głębokiego uczucia, które stanowi motyw przewodni trwania z sobą ludzi budujących ognisko domowe²¹.

Zdrowie, wymieniane przez respondentów CBOS-u na miejscu trzecim, w naszych ustaleniach badawczych znalazło się na pozycji czwartej zaraz za „pracą”, która z kolei w badaniach CBOS zajęła piątą lokatę. Zbieżność danych jest więc dostrzegalna.

W kolejnym pytaniu respondenci rozważali, czy ich system wartości uległ zmianie w ciągu ostatnich kilku lat. Dane badawcze ujawniły, że taką zmianę dostrzegło 51% badanych. Nie zmieniło układu hierarchii wartości 44% młodych badanych, a 5% osób było trudno jednoznacznie rozstrzygnąć ów problem.

Z ustaleń badawczych dokonanych przez CBOS wynika natomiast, iż preferencje, szczególnie odnoszące się do priorytetowych wartości, od kilku lat pozostają wśród Polaków na niezmiennym poziomie²². Niemniej, wartości uznane za mniej istotne, o czym pisałyśmy wyżej, podlegają weryfikacji i zmieniają swe usytuowanie w ogólnym układzie wartości.

Badani studenci w uzasadnieniu zmiany hierarchii wartości „zdecydowanie” wskazali, że na modyfikację ich indywidualnego systemu wartości oddziaływały postępujące procesy globalizacyjne (19%). Podobnie „raczej tak” argumentowało 37% respondentów wskazując globalizację, jako przyczynę modyfikującą ich spojrzenie na wartości. Sumując te dwie dane, uzyskujemy ponad 50% deklaracji osób, w opinii których globalizacja niesie nową jakość życia także w sferze aksjologicznej. Czy tak się w istocie dzieje?

„Globalizacja może być rozumiana jako zjawisko, proces, cecha cywilizacji ponowoczesnej, postawa. W pierwszym przypadku jest zjawiskiem przede wszystkim o charakterze ekonomicznym i społeczno-kulturowym, które ma szeroki zasięg – ogarnia prawie cały świat, główną jego manifestacją jest nieograniczony przepływ kapitału, ludzi, informacji i kultury, osiągnięć techniki i nauki, usług, strategii obronnych i edukacyjnych. Znamienną cechą jest też daleko idąca uniformizacja w dziedzinie życia i aktywności społecznej, kulturalnej, gospodarczej, edukacyjnej, socjalnej i innej”²³. Tak rozumiany proces silnie odciska więc swe piętno na systemie wartości nie tylko indywidualnego człowieka, ale całych społeczeństw. Zdaniem Jerzego Gałkowskiego globalizacja, która stanowi rezultat postępu cywilizacyjnego, powinna być poddawana nieustannej kontroli, w szczególności pod względem tworzonych

²¹ Tyszka Z.: Rodzina we współczesnym świecie. Poznań 2003, s. 21-26.

²² Ibidem, s. 3-5 i następne.

²³ Winiarski M.: Środowisko życia w perspektywie lokalnej i globalnej. [w:] Theiss W., Winiarski M. (red.): Pedagogika Społeczna. Tradycja i Współczesne Konteksty, nr 4, 2007, s. 140.

i upowszechnianych wartości²⁴. Jak słusznie zauważył Zygmunt Bauman: „nad globalizacją nie da się jednak do końca «zapanować»”, nie można przewidzieć wszystkich specyficznych czynników, na które natrafia ten proces, obejmując kolejne ludzkie kultury, nie można również przewidzieć jego skutków²⁵.

Globalizm przejawia się m.in. w sposobie życia, postępowaniu, wyznawanych czy realizowanych wartościach. Zdaniem Zygmunta Baumana: „Nowoczesność uważała sama siebie za uniwersalną. Dziś zamiast tego, myśli o sobie jako o czymś o zasięgu globalnym. Uniwersalność miała być rządami rozumu (...). Globalność przeciwnie, oznacza jedynie, że każdy, gdziekolwiek się znajdzie może żywić się hamburgerem od McDonalda i oglądać najnowszy zrobiony dla telewizji dramat dokumentalny”²⁶.

W globalizacji, uniwersalizacji, elementy społeczne, etyczne, a nawet kulturowe czy religijne zacierają się. Agata Ziętek podaje, że w takim układzie mogą zarówno ginąć wartości uniwersalne, jak i ubożać wartości narodowe czy lokalne. „Proces globalizacji w różnym stopniu obejmuje poszczególne kraje, w niejednakowej też skali ogarnia swym zasięgiem różne dziedziny życia. W płaszczyźnie kulturowej obserwuje się rosnącą globalizację obiegu informacji, turystyki, zjawisk kulturalnych i artystycznych. Warto jednak podkreślić, że globalizacja w sferze kultury pozostaje w dalszym ciągu bardziej skalą, wymiarem, niż treścią”²⁷.

Czy procesy globalizacyjne są swoistym wymiarem czy konkretną treścią? Czy mogą być uznane za przyczynę rezygnacji z wartości wyższych? Zwróciłyśmy się do respondentów z prośbą o wyrażenie opinii w tej kwestii.

Badani wskazali w swoich deklaracjach na stosunkowo, w naszej opinii, niepokojące i trudne do jednoznacznej oceny zjawisko. Aż 79% respondentów określiło bowiem, że właśnie pod wpływem globalizacji następuje rezygnacja z wyższych wartości uniwersalnych. Pozostałych 9% badanych było przeciwnego zdania, a 12% nie udzieliło odpowiedzi.

W międzynarodowych dokumentach i deklaracjach²⁸ globalizacyjne procesy służą krzewieniu i obronie życia, zdrowia, wolności, godności, itd. Globalizacja może więc prowadzić do uniwersalności, ale również przez pryzmat różnorodności kulturowej, religijnej i światopoglądowej może prowadzić do weryfikacji, a w jej konsekwencji – do silnego zróżnicowania sposobu postrzegania świata, moralności, systemu wartości czy sposobu patrzenia na drugiego człowieka. Jednak przy ugruntowanych tożsamościowych fundamen-

²⁴ Galkowski J.: Zasada pomocniczości – między globalizmem a regionalizmem, [w:] Piekarski R., Graban M. (red.): Globalizacja i my. Tożsamość lokalna wobec trendów globalnych. Kraków 2003, s. 31-32.

²⁵ Por. Bauman Z.: Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika, PWN, Warszawa 2000, s. 78-83, 92-120; Bauman Z.: Ponowoczesność jako źródło cierpienia. Sic!, Warszawa 2004, s. 133-153.

²⁶ Bauman Z.: Life in fragments: essays in postmodern morality. Blackwell 1998, p. 22.

²⁷ Ziętek A.: Kultura w procesie globalizacji i integracji europejskiej, [w:] Rokicki J., Banaś M. (red.): Narod, kultura, państwo w procesie globalizacji. Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2004, s. 53.

²⁸ M.in. w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowej Konwencji o Eliminacji Wszelkich Form Dyskryminacji Rasowej, Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Konwencji Praw Dziecka itd.

tach takie procesy powinny skutkować wzmocnieniem dotychczasowej postawy. Możliwa jest również modyfikacja mniej znaczących wartości, jednak te priorytetowe powinny zostać zachowane, potwierdzone w próbie.

Podwaliny systemu wartości jednostka pozyskuje w rodzinie. Zbigniew Tyszka pisał, że „rodzina stanowi integralną część każdego społeczeństwa; stanowi jego najcenniejszą i podstawową komórkę, (...) z którą człowiek jest ściśle związany znaczną częścią swej osobowości i ważnymi pełnionymi przez siebie rolami społecznymi (...). Jest także dlań tzw. grupą odniesienia, z którą świadomie i mocno identyfikuje się, jako jej członek, współtworzy i przyjmuje kultywowane w niej poglądy, postawy, obyczaje, wzory zachowania i postępowania”²⁹. Pamiętać jednak należy, iż rodzina współczesna podlega wielu czynnikom modyfikującym jej strukturę, funkcje, rolę poszczególnych jej członków, itp.³⁰

Zmiana w aktywności rodziny bez wątplenia skutkuje licznymi przeobrażeniami systemu wychowania, socjalizacji, przekazu wartości. W Raporcie *Młodzi Reformują Polskę* odnalazłyśmy potwierdzające „wydolność” polskiej rodziny stanowisko młodych dorosłych, wykazujące dojrzałość postaw moralnych i obywatelskich, patriotycznych, będące wyrazem wdzięczności dla tradycji, wartości przekazanych przez rodzinę i inne środowiska wychowawcze. W Raporcie czytamy: „Nie wstydzimy się Polski. Przeciwnie. My, młodzi Polacy, jesteśmy dumni z niesamowitego skoku cywilizacyjnego, jakiego nasz kraj dokonał w ciągu ostatnich 25 lat. I jesteśmy wdzięczni za ten postęp – wszystkim, którzy się do niego przyczynili (...)”³¹. Jak się okazuje młody człowiek, który w Polsce dostrzega zaistniałą transformację polityczną, ekonomiczną, naukową itd., ale również przemianę rodziny, docenia zmianę, identyfikuje dotychczasowych jej realizatorów i chce być jej kontynuatorem. Z ustaleń dotyczących preferowanych wartości wiemy, które z nich utożsamia jako priorytetowe. Jaką wartość przedstawia dla młodych Polaków wykształcenie, religia?

W wyżej cytowanym Raporcie znajduje się odpowiedź dotycząca m.in. wartości wykształcenia. Autorzy Raportu napisali „Nie jesteśmy buntownikami ani rewolucjonistami. Jesteśmy pragmatyczni i otwarci. Cenimy sobie wykształcenie, pracę, stabilność materialną oraz korzystanie z życia. Mamy duże oczekiwania wobec życia. Wymagamy wiele od świata, ale najwięcej od siebie samych”³². Badanym studentom zadałyśmy również pytanie dotyczące percepcji wartości wyższego wykształcenia. Najczęściej wybieraną odpowiedzią na zadane pytanie była ta, która określała, iż studia wyższe stanowią „etap w drodze do sukcesu i kariery zawodowej” (94 wybory – 33%). Następnie przez 28% respondentów edukacja na poziomie

²⁹ Tyszka Z.: Rodzina, [w:] Pomykało W. (red.): Encyklopedia pedagogiczna. Warszawa 1993, s. 695.

³⁰ Por. Tyszka Z.: Rodzina we współczesnym świecie, Poznań 2003; Izdebska J.: Dziecko – Dzieciństwo – Rodzina – Wychowanie rodzinne. Kategorie pedagogiki rodziny w perspektywie pedagogiki personalistycznej. NWSP, Białystok 2015; Kawula S., Brągiel J., Janke A.W. (red.): Pedagogika rodziny. Toruń 1997.

³¹ *Młodzi Reformują Polskę*. Raport, zespół autorów, <http://www.mlodzireformujapolske.pl/raport/>, 20.05.2016.

³² Ibidem.

wyższym postrzegana była jako „wymóg współczesności”, a przez 11% badanych jako „cel (prowadzący) do osiągnięcia prestiżu społecznego”. Według Raportu CBOS wartość wykształcenia na przestrzeni czasu spada. W 2005 roku wskazywało na istotność wykształcenia 13% badanych, w 2010 roku 10% respondentów, a w 2013 roku 9% badanych Polaków. Czy to miałyby oznaczać, iż wykształcenie przestało być wartością? Okazuje się, iż młodzi ludzie traktują wykształcenie jako swoisty standard oraz, jak stwierdził Stefan Nowak: „prawie nikt nie kwestionuje wartości i ważności wykształcenia”³³. Ta zmiana w postrzeganiu wykształcenia nastąpiła wraz z transformacją ustrojową.

Erich Fromm dostrzegał dwudzielność wykształcenia. Określał, iż „być wykształconym” to traktować wykształcenie jako „wartość samą w sobie” (tak wskazało 24% badanych), lecz to podejście wyparte zostało przez „mieć wykształcenie”, czyli traktować wykształcenie jako narzędzie, dzięki któremu nabywa się określonych umiejętności, kwalifikacji niezbędnych, by awansować w strukturze społecznej³⁴. Zmiana w odmienności pojmowania wykształcenia określana jest jako komodyfikacja wykształcenia. I, jak definiuje ją Bronisław Misztal, polega ona na „traktowaniu edukacji jako inwestycji w przyszłość, dyplomu jako towaru rynkowego”³⁵. Proces ten pojawił się i współbrzmiał w naszym kraju ze wzrostem demokratyzacji życia społecznego.

Jaką z kolei wartość ma religia dla współczesnego człowieka? Na rysunku 1, kategoria wiara-Bóg uplasowała się w deklarowanej hierarchii wartości na szóstą pozycję. Przy tej wartości jednak znalazło się również najwięcej wskazań świadczących o jej „małej wadze”. Badani studenci w osobnym pytaniu określili wartość religii w ich życiu. W większości – 69% wskazań – zadeklarowali, iż religia jest ważną (111 osób – 61%) i bardzo ważną (14 – 8%) wartością w ich życiu. W uzupełnieniu wskazywali, iż w swoim postępowaniu kierują się właśnie wartościami religijnymi, a praktyki religijne dają im poczucie bezpieczeństwa i wewnętrznego spokoju. Tak liczna reprezentacja deklarująca istotność wartości religijnych stanowi pewną odmienną od wyników rejestrowanych dla tej wartości w skali naszego kraju. Religia obojętna była bowiem tylko dla 16% respondentów (30 osób) oraz „mało ważna” i „nieważna” również dla 16% osób z badanej populacji.

Zestawiając wyniki naszych eksploracji z analizami CBOS, dostrzegamy różnice. Polacy badani przez CBOS w deklarowanym systemie wartości, na przestrzeni czasu, przypisywali coraz mniejsze znaczenia wierze religijnej (siódma lokata w systemie wartości: 2005 r. – 19%; 2010 r. – 17%; 2013 r. – 12%). Zdaniem analityków między innymi za sprawą obniżającego się odsetka deklarujących wagę religii jako wartości istotnej w życiu, zmienia się stosunek

³³ Nowak S.: *Polaków portret własny*. Kraków 1979, s. 124; por. Raport *Młodzi 2011*, <http://zds.kprm.gov.pl/mlodzi-2011>, s. 112-116, 20.11.2014

³⁴ Por. Fromm E.: *Mieć czy być*. Rebis, Poznań 1995.

³⁵ Misztal B.: *Prywatyzacja wyższego wykształcenia w Polsce. Wyzwania w świetle transformacji systemowej*, [w:] Misztal B. (red.): *Prywatyzacja szkolnictwa wyższego w Polsce*. Kraków 2000, s. 27.

Polaków do zachowań o charakterze moralnym. W ciągu ostatnich lat istotnie wzrosło przyzwolenie m.in. na współżycie seksualne przed zawarciem małżeństwa, związki homoseksualne czy życie w związku kohabitacyjnym. Największy wzrost krytycyzmu odnotowano w kwestii łapówek, zaniedbywania obowiązków w pracy, ściągania na egzaminach, przerywania ciąży oraz bicia dzieci³⁶.

5. Refleksja końcowa

Z uwagi na ramy publikacji nie sposób odnieść się do wszystkich interesujących aspektów. Niemniej badania pokazują, jak ważne w naszym codziennym „trwaniu” są wartości. Choć podlegają różnym wpływom i zmianom, dla wielu osób to właśnie wartości nadają sens życiu, budują tożsamość i kierują naszymi działaniami.

Istotną rolę w nabywaniu wartości odgrywa *wychowanie do wartości*, nadające kierunek naszym wychowawczym poczynaniom, a młodemu człowiekowi duchowej, egzystencjonalnej głębi. Wychowywanie bez przekazywania tego, co najważniejsze i najistotniejsze, odrywa nas od korzeni, prowadzi do tworzenia innych układów odniesienia, często antywartości, które nie tylko mogą być zgubne dla młodego człowieka, ale także dla ogółu społeczeństwa. Inspiracją do budowania własnego (i pożądanego wychowawczo) systemu wartości powinni być refleksyjni rodzice, nauczyciele, ludzie starsi i mądrzejsi doświadczeniem życiowym. To oni swoją postawą winni dawać przykład do budowania hierarchii wartości przez młodych ludzi, zgodnych z nadrzędnymi zasadami moralnymi, opartymi na uniwersalnych wartościach wychowawczych.

Bibliografia

1. Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens III W.W.: Granice wzrostu. PWE, Warszawa 1973.
2. Bauman Z.: Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika. PWN, Warszawa 2000.
3. Bauman Z.: Life in fragments: essays in postmodern morality. Blackwell, Oxford-Cambridge-Malden 1998.
4. Bauman Z.: Ponowoczesność jako źródło cierpienia. Sic!, Warszawa 2004.
5. Bieńkowska I., Kitlińska-Król M.: Dziecko we współczesnej rodzinie (artykuł w druku).
6. Denek K.: Wartości i cele edukacji szkolnej. Edytor, Warszawa-Poznań 1995.

³⁶ Boguszewski R. (red.): Wartości i normy. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2013, s. 5, 4.10.2015, <http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL>, s. 6; por. ibidem, s. 10-13.

7. Dyczewski L.: Miejsce i funkcje wartości w kulturze, [w:] Dyczewski L. (red.): *Kultura w kręgu wartości*. KUL, Lublin 2001.
8. Fromm E.: *Mieć czy być*. Rebis, Poznań 1995.
9. Gałkowski J.: *Zasada pomocniczości – między globalizmem a regionalizmem*, [w:] Piekarski R., Graban M. (red.): *Globalizacja i my. Tożsamość lokalna wobec trendów globalnych*. Universitas, Kraków 2003.
10. Izdebska J.: *Dziecko – Dzieciństwo – Rodzina – Wychowanie rodzinne. Kategorie pedagogiki rodziny w perspektywie pedagogiki personalistycznej*. NWSP, Białystok 2015.
11. Kawula S., Brągiel J., Janke A.W. (red.): *Pedagogika rodziny*. AM, Toruń 1997.
12. Kuzior A.: *Aksjologia zrównoważonego rozwoju*. Belianum, Bańska Bystrzyca 2014.
13. Łobocki M.: *Teoria wychowania w zarysie*. Impuls, Kraków 2006.
14. Łobocki M.: *W trosce o wychowanie w szkole*. Impuls, Kraków 2007.
15. Misztal B.: *Prywatyzacja wyższego wykształcenia w Polsce. Wyzwania w świetle transformacji systemowej*, [w:] Misztal B. (red.): *Prywatyzacja szkolnictwa wyższego w Polsce*. Universitas, Kraków 2000.
16. Nowak M.: *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*. KUL, Lublin 2000.
17. Nowak M.: *Teorie i koncepcje wychowania*. WAiP, Warszawa 2008.
18. Nowak S.: *Przekonania i odczucia współczesnych*, [w:] *Polaków portret własny*. WL, Kraków 1979.
19. Tyszka Z.: *Rodzina*, [w:] Pomykało W. (red.): *Encyklopedia pedagogiczna*. Fundacja „Innowacja”, Warszawa 1993.
20. Tyszka Z.: *Rodzina we współczesnym świecie*. UAM, Poznań 2003.
21. Winiarski M.: *Środowisko życia w perspektywie lokalnej i globalnej*, [w:] Theiss W., Winiarski M., (red.): *Pedagogika Społeczna. Tradycja i Współczesne Konteksty*, nr 4, 2007.
22. Wosik-Kawala D., Zubrzycka-Maciąg T.: *Znaczenie wartości w wychowaniu*, [w:] Kirenko J., Wosik-Kawala D., Zubrzycka-Maciąg T. (red.): *Wychowanie wobec wyzwań współczesności*. UMCS, Lublin 2011.
23. Ziętek A.: *Kultura w procesie globalizacji i integracji europejskiej*, [w:] Rokicki J., Banaś M. (red.): *Naród, kultura, państwo w procesie globalizacji*. UJ, Kraków 2004.
24. Drzewiecki R.: *Dzieci pierdoły. Hodujemy zombie, które nie wiedzą kim są i dokąd zmierzają*, <http://forsal.pl/artykuly/892182,dzieci-pierdoly>, 23.03.2016.
25. Horowski J.: *Pedagogika tomistyczna a pedagogika wartości*, [w:] apcz.pl/czasopisma/index.php/PCh/article/download.pdf, 21.11.2015.
26. *Młodzi Reformują Polskę. Raport*, zespół autorów, <http://www.mlodzireformujapolske.pl/raport/>, 20.05.2016.

27. Olbrycht K.: Wychowanie do wartości, <http://www.fidesetratio.org.pl/files/plikipdf/olbrycht1.pdf>, 16.04.2016.
28. Raport „Młodzi 2011”, <http://zds.kprm.gov.pl/mlodzi-2011>, 20.11.2014.
29. Boguszewski R. (red.): Wartości i normy. Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa 2013, <http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL>, 4.10.2015.
30. Wędzińska M.: Człowiek na drodze do wartości. Myśl etyczna Maxa Schelera – implikacje pedagogiczne, <http://repozytorium.ukw.edu.pl/bitstream/handle/item/943/>, 24.03.2016.

Abstract

Issues of value is present – day topic of consider. Not only scientist of different science discipline, but also typical people, which pose to them question about meaning and destination of their life. Presented article is an attempt of answer on question about worth of modern human, their hierarchy, determinants and sources as well as function of family in their shaping, in steady perspective of social change.

In coverage we put questions about influence of globalization on values system of young people, value of higher education or religion. We wonder about power of no influence function of nowadays all of socialization and education process of unit and in consequence society.

We try to explore this question by means of the analysis of the theoretical contents, as well as the empirical conclusions offered by scientists involved in the research in various disciplines of science, so as to compare them with the results obtained by us.

Axiological process of growing young people are complicated, multidimensional and inimitable, but unusually meaningful socially. From this way indispensable issue wide social polemic of nowadays breeding to values.